क्लीत पु० सुश्रुतोक्ते अग्निप्रकृतिके कीटभेदे। "क्लीतः कृमिसरारी च" सुश्रुतः कीटशब्द विवृतिः

क्लीतक न० क्लीव-क्विप् नि०वलोपः कियं तकति हसते अच्। मधूके (यष्टिमधु)। अमरः। "तत्र क्लीतकाश्वमारगुञ्जा सुगन्धगर्गरककरघाटविद्युदिवाविजयानीत्यष्टौ मूलविषाणि" सुश्रुतः। २करञ्जबीजे "आत्मनि मन्त्रान् संनमयेत्" "एकक्लीतकेन" आश्व० गृ०३,८,७,८, "करञ्जबीजस्य यत्रैकं बीजं तदेकक्लीतकम्" नारा० वृ०।

क्लीतकिका स्त्री क्रीतादागतः कन् क्रीतकः विक्रयः निन्दायां ठन् रस्य लः। नील्यामोषधौ अमरः। नील्याः विक्रयस्य निनिन्दितत्वमाह मिता० आपस्तम्बः "रोमकूपे यदा गच्छेद्रसो नील्यास्तु कस्यचित्। त्रिवर्णेषु च सामान्यात्तप्तकृच्छ्रविशोधनम्। पालनं विक्रयश्चैव तद्वृत्त्या चोपजीवनम्। पतनञ्च भवेद्विप्रे त्रिभिः कृच्छ्रैर्व्यपोहति"

क्लीतनक न० क्लीतं कीटभेदं नुदति नुद-बा० ड संज्ञायां कन्। मधूलिकायाम् अतिरसायाम् राजनि०।

क्लीब(व) वैकल्ये अप्रागल्भ्ये च भ्वा० आत्म० अक० सेट्। क्लीब (व)ते अक्लीबि(वि)ष्ट। चिक्लीबे(वे)क्लीबि(वि)त्वा। पा० मते अयं पवर्ग्यान्त्यः कविक० मते अन्त्यस्थान्त्यः। ऋदित् चङि अचिक्लीब(व)त् त।

क्लीब(व) पु० न०। क्लीब(व)-क। पुंस्त्रीभिन्ने तृतीयप्रकृतौ षण्डे। स च "न मूत्रं फेनिलं यस्य विष्ठा चाप्सु निमज्जति। मेढ्रं चोन्मादशुक्राभ्यां हीनः क्लीबः स उच्यते" इति कात्यायनोक्तलक्षणः। स च चतुर्द्दशविधः नारदेन दर्शितो यथा।

"चतुर्द्दशविधः शास्त्रे षण्डो दृष्टो मनीषिभिः। चिकित्स्यश्चाचिकित्स्यश्च तेषामुक्तो विधिः क्रमात्। निसर्गषण्डो१ ऽनण्डश्च २पक्षषण्ड ३स्तथैव च। अभिशापात् गुरो ४रोगात् ५देवक्रोधात् ६तथैव च। ईर्ष्याषण्ड्य ७स्तथाऽऽसेक्यो ८वातरेता ९मुखेभगः१०। आक्षेप्ता ११मोघबीजश्च १२शालीनो १३ऽन्यापति १४स्तथा। तत्राद्यावप्रतीकार्य्यौ पक्षाख्यं मासमाचरेत्। अनुक्रमात्त्रयस्याथ कालः संवत्सरः स्मृतः। ईर्ष्या षण्डादयोयेऽन्ये चत्वारः समुदाहृताः। त्यक्तव्यास्ते पतितवत् क्षतयोन्या अपि स्त्रियाः। आक्षेप्तृमोघबीजाभ्यां कृतेऽपि पतिकर्मणि। पतिरन्यः स्मृतोनार्य्या वत्सरार्द्धं प्रतीक्ष्य तु। शालीनस्यापि दृष्टस्त्रीसंयोगादुच्छ्रयेत् ध्वजः। तं हीनवेगमन्यस्त्रीबालाद्याभिरुपाचरेत्। अन्यस्यां यो मनुष्यः स्यादमनुष्यः स्वयोषिति। लभेत स्वाम्यं भर्त्तानोएतत्कार्य्यं प्रजाकृते। अपत्यार्थं स्त्रियः सृष्टाः स्त्री क्षेत्रं बीजिनो नराः। क्षेत्रं बीजवते देयं सबीजी क्षेत्रमर्हति" अत्र "नष्टे मृते प्रव्रजिते क्लीबे वा पतिते पतौ। पञ्चस्वापत्सु नारीणां पतिरन्यो विधीयते" इति क्लीबपतिपरित्यागे प्राप्ते क्लीबस्य चिकित्स्याचिकित्स्यत्वभेदेन द्वैविध्यमुक्त्वा चिकित्स्यस्य कालविशेषपर्य्यन्तं सुश्रुताद्युक्तवाजीकरणादिना उपचर्य्यता अचिकित्स्यस्य तु सर्वथा त्याज्यता दर्शिता। तत्र निसर्गषण्डः मनूक्तो मातापित्रोः समवीर्य्यजातः। अनण्डः अण्डहीनः छिन्नाण्डः कृतक्लीबश्च तौ द्वौ अप्रतीकार्य्यौ अचिकित्स्यौ। पक्षाख्य पक्षव्यापकषण्ड मासमाचरेत् चिकित्सेत्। त्रयस्य गुरोरभिशापरोगदैवकोपकृतकक्लैब्यस्य संवत्सर चिकित्स्यत्वम्। ईर्ष्याषण्डादयस्तु चत्वारः अचिकित्स्यत्वात् पतिततुल्यत्वेन सर्वथा त्याज्याः न तत्र कालप्रतीक्षा। आक्षेप्ता बीजस्य ईषत्क्षेप्ता दर्शनमात्रादिना स्खलितवीर्य्यः मोघवीर्य्यः अपत्योत्पादनायोग्यबीजः एतौ द्वौ षण्मासं चिकित्स्यौ शालीनस्य तु चिकित्स्यत्वेन अत्याज्यता। अन्यपतेस्तु सर्वथा त्याज्यता। अत्र क्षतयोन्या इति विशेषणात् क्लीबपतित्यागवचनं वागदत्ताविषयमिति कल्पनं निरस्तम्। नष्टे मृतेइत्यादिवचनं युगान्तरविषयम् "दत्तायाश्चैव कन्यायाः पुनर्दानं वरस्य च" इत्यादित्यपुराणे कलिवर्ज्यधर्म्मेष्वभिधानात् इति माधवाचार्य्यः। अन्ये तु कलिधर्म्मप्रकरणे पराशरेण तथाविधानात् स्मृतेः पुराणात् बलवत्त्वेन कलावपि तत्प्रवृत्तिरित्याहुः। साम्प्रदायिकास्तु वेदार्थानुभवजन्यमुनिप्रणीतवाक्यस्य च स्मृतित्वेन पुराणान्तर्गतधर्म्मविधायकनिषेधवाक्ययोरपि स्मृतित्वात् "द्वैधे बहूनां वचनमिति" न्यायेन बहूनां तथासम्मत्यभावात् शिष्टाचारविरोधाच्च पराशरवाक्यमनादृत्य बहुसम्मत एव पक्ष आदरणीय इत्याहुः। ईर्ष्याषण्डादिलक्षणं सुश्रुतोक्तम्। सुश्रुते तु नपुंसकोत्पत्तिकारणसहितास्तद्भेदा अन्यथा दर्शिता यथा

"पित्रोरत्यल्पबीजत्वादासेक्यः पुरुषो भवेत्। स शुक्रं प्राश्य लभते ध्वजोच्छ्रायमसंशयम्। यः पूतियोनौ जायेत स सौगन्धिकसंज्ञितः। स योनिशेफसोर्गन्धमाघ्राय लभते बलम्। स्वे गुदेऽब्रह्मचर्य्याद्यः स्त्रीषु पुं-